Průvodce etikou výzkumného projektu

Česká asociace pro sociální antropologii, z. s.

Soubor etických dokumentů členů*členek České asociace pro sociální antropologii, z. s., (CASA) chrání účastníky*účastnice výzkumu a zaštiťuje členy*členky CASA v jejich profesní práci. K souboru dokumentů se mohou hlásit a využívat jej i výzkumníci*výzkumnice mimo asociaci. Soubor se skládá ze tří dokumentů: 1) Preambule popisuje principy etiky v sociálněantropologickém výzkumu (dále jen Preambule); 2) Etický kodex České asociace pro sociální antropologii, z. s., který je součástí Stanov CASA, definuje okruhy relevantní pro zásady etické práce a formuluje hodnoty a postoje, k nimž se členové*členky CASA hlásí (dále jen Etický kodex); 3) Průvodce etikou výzkumného projektu představuje otázky, které je třeba promýšlet před zahájením výzkumného projektu i během něj (dále jen Průvodce). Jedná se o „živé“ dokumenty, které vznikly z potřeby etiku dále promýšlet a které navazují na první kodex a směrnice CASA z roku 2009.

Doporučujeme pracovat s tímto Průvodcem spolu s Preambulí a Etickým kodexem. Důsledně doporučujeme vyplnit všechny části Průvodce a jeho obsah diskutovat v rámci výzkumného týmu, se školitelem*školitelkou, vedoucím*vedoucí apod.

Průvodce může mimo jiné sloužit jako podklad pro rozhodování institucionálních etických komisí.

A. Název výzkumného projektu
B. Výzkumník*výzkumnice
C. Afiliace
D. Vedoucí projektu, školitel*školitelka
E. Afiliace

F. Zadavatel*zadavatelka, zdroj financování
G. Partnerské instituce
H. Předpokládaný/předpokládané terén/terény a termín/termíny výzkumu[1]

CHECKLIST

1. Popis projektu	☐
2. Spolupracovníci*spolupracovnice	☐
3. Participanti*participantky výzkumu	☐
4. Informovaný souhlas	☐
5. Děti a zranitelné osoby	☐
6. Situovanost výzkumníků*výzkumnic	☐
7. Dilemata v trestněprávní rovině	☐
8. Potenciální rizika pro participanty*participantky	☐
9. Osobní a/nebo citlivá data	☐
10. Data management plan	☐
11. Sdílení výsledků výzkumu	☐
12. Výzkum v digitálním prostředí	☐

[1] Vždy specifikujte stát, v němž výzkum probíhá. V digitální antropologii uveďte sociální média a internetovou sféru relevantní pro výzkum.

13. Specifické etické problémy a střety zájmů ☐

1. Popis projektu
Stručně popište svůj projekt, včetně všech uvažovaných metodologických postupů.

2. Jsou do vašeho výzkumu zapojeni/zapojeny spolupracovníci*spolupracovnice, spoluvýzkumníci*spoluvýzkumnice nebo výzkumní asistenti*výzkumné asistentky?	☐ **Ano**	☐ **Ne**
<u>Pokud ano</u>, uveďte způsob jejich výběru. Popište jejich zkušenosti, přípravu, kvalifikaci a způsob jejich supervize, respektive péče o ně.		

3. Participanti*participantky, komunikační partneři*partnerky atp. výzkumu
Popište strategie výběru participantů*participantek výzkumu, včetně kritérií výběru a toho, jakým způsobem budou oslovováni/oslovovány k účasti. Popište základní charakteristiky participantů*participantek.

4. Vyjednávání informovaného souhlasu
Popište a zdůvodněte postupy, kterými budete vyjednávat a zajišťovat informované souhlasy účastníků*účastnic, včetně toho, jakou budou mít souhlasy formu.

5. Jsou mezi participanty*participantkami děti a/nebo zvláště zranitelné osoby?	☐ **Ano**	☐ **Ne**

To zahrnuje osoby, které jsou považovány za znevýhodněné nebo neschopné dát souhlas, osoby, kterým jsou na místní úrovni upírána práva formálně, ale také osoby, které jsou strukturálně nebo neformálně znevýhodněné (např. ženy, osoby LGBTQI+, osoby z marginalizovaných skupin).

Pokud ano, vysvětlete:

• Jak budete průběžně usilovat o pochopení/porozumění výzkumu všemi účastníky*účastnicemi výzkumu?

• Jakým způsobem plánujete získat souhlas s výzkumem zahrnujícím děti a dospívající (např. prostřednictvím zákonných zástupců*zástupkyň) a/nebo zranitelné osoby?

• Pokud budete provádět výzkum s aktéry*aktérkami neplnoletými nebo lidmi s omezenými právy, jak zajistíte, aby i tito aktéři*tyto aktérky mohli/mohly a vyjádřili/vyjádřily informovaný souhlas s výzkumem?

• Jste si vědomi/vědomy platných právních předpisů týkajících se výzkumu zahrnujícího děti a/nebo zranitelné osoby v zemi, kde výzkum provádíte? Jak se ve svém výzkumu vypořádáváte s případnými rozpory mezi těmito právními předpisy a plánovaným výzkumem?

6. Situovanost výzkumníků*výzkumnic, reflexe asymetrických vztahů
Popište svou situovanost ve vztahu k tématu, terénu a aktérům*aktérkám výzkumu. Zvažte, jaké vztahy by mohly vzniknout mezi vámi a účastníky*účastnicemi projektu a mezi různými skupinami účastníků*účastnic projektu (mohou jimi být i mimolidští aktéři*mimolidské aktérky či určité prostředí; spolupracovníci*spolupracovnice, studující, děti) a jak tyto vztahy mohou ovlivnit výzkum, včetně tvorby a interpretace dat. Snažte se popsat mocenské vztahy, jak vypadají nyní a jak se může vaše situovanost měnit v průběhu výzkumu po vstupu do terénu. Promyslete, jaký vliv má na mocenské vztahy v terénu zdroj vašeho financování a případný zadavatel*případná zadavatelka výzkumu, pro něž výzkum provádíte.

7. Pohybuje se výzkum na hraně legálních praktik nebo může narazit na řešení dilemat v trestněprávní rovině?	☐ **Ano**	☐ **Ne**
<u>Pokud ano</u>, vysvětlete, proč je nutné získávat v rámci výzkumu data, která by mohla vést k trestnímu stíhání participantů*participantek výzkumu (včetně výzkumníků*výzkumnic), a jak lze minimalizovat související rizika pro participanty*participantky. Jak budete nakládat s možným podezřením na páchání trestné činnosti?		

8. Potenciální rizika nebo nevýhody pro participanty*participantky výzkumu
Zvažte, zda by v důsledku výzkumu mohla pro jeho participanty*participantky vzniknout jakákoli potenciální rizika (příp. nevýhody). Navrhněte, jak je lze minimalizovat.

9. Shromažďujete osobní a/nebo citlivá data (viz GDPR, https://www.gdpr.cz/narizeni)?	**☐ Ano**	**☐ Ne**
<u>Pokud ano</u>, popište, o jaká data se bude jednat, a zdůvodněte, proč jsou pro výzkum třeba.		

10. Máte vypracovaný data management plan?	☐ **Ano**	☐ **Ne**
Pokud ne, popište formu správy dat v průběhu celého výzkumného procesu: (a) ve fázi tvorby dat, (b) během analýzy a v prezentacích a publikacích, (c) během uchovávání dat a (d) při případné likvidaci dat. Vysvětlete také, zda budou údaje neanonymizované, pseudonymizované (tj. potenciálně identifikovatelné) nebo plně anonymizované (tj. neidentifikovatelné). Uvažujte nad tím, kdo bude mít k datům přístup a jaká z toho plynou rizika. Jak budete řešit sdílení dat v rámci týmu, s třetí stranou či mezinárodně?		

11. Sdílení výsledků výzkumu

Uveďte, zda a jakým způsobem zpřístupníte nebo předložíte k diskusi výsledky výzkumu jeho participantům*participantkám. Předpokládáte v tomto ohledu nějaké problémy? Pokud ano, jak je lze vyřešit?

12. Bude výzkum prováděn (také) v digitálním prostředí (digitální/on-line etnografie/netnografie)?	☐ **Ano**	☐ **Ne**

Pokud ano, vysvětlete, jak při výzkumu zohledníte jeho specifika.

• Jak budete zacházet s nejasnou hranicí mezi veřejným a soukromým?
• Jakým způsobem se budete zapojovat do dění v digitálním prostředí? Jaký očekáváte vliv vlastního působení na výzkumný terén?
• Jak budete vyjednávat souhlas s prováděním výzkumu on-line?
• Jak zajistíte důvěrnost a anonymitu prezentovaných dat, která jsou v digitálním prostředí potenciálně snadněji vystopovatelná?
• Jak zajistíte, abyste své aktéry*aktérky výzkumu nepoškodili/nepoškodily svým způsobem výběru informací, respektive algoritmem on-line?

13. Specifické etické problémy a střety zájmů
Doplňte a rozpracujte, jaké jsou podle vašeho nejlepšího vědomí hlavní etické problémy a potenciální střety zájmů spojené s vaším výzkumem a jaké kroky podniknete k jejich řešení nebo vyřešení. Pečlivě vysvětlete všechny specifické etické aspekty, které by mohly vyvstat během vašeho projektu (např. práce s traumatickými vzpomínkami, zvířaty, práce s vizuálními materiály, mocenské vztahy se zadavatelem*zadavatelkou, potenciální dopad výzkumu, výsledků aplikovaného výzkumu).